

СЕРГІЙ РУСАКОВ

ORCID iD: 0000-0002-8494-9445

кандидат філософських наук, доцент, докторант
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
(Київ, Україна)
globus41@ukr.net

СПОНТАННИЙ ПОРЯДОК ФУНКЦІОНУВАННЯ МИСТЕЦТВА В АРТ-РИНКУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Досліджено арт-ринок як ціннісно-смісловий простір актуалізації мистецтва, визначальні засади якого розглянуто крізь призму теорії спонтанного порядку. Ця концепція була запропонована лавреатом Нобелівської премії з економіки Фрідріхом Гаєком в контексті розробки потенціалу ринкової системи, яка суттєво вплинула й на способи презентації та обіг арт-творів у другій половині ХХ – початку ХХІ століть. Упроваджено базову концепцію філософії економіки для культурологічного дослідження арт-ринку. В якості джерел використано українські та іноземні наукові, оглядово-аналітичні статті, які сприяють новому розумінню сутності сучасного мистецтва та мистецтва загалом. Концепція спонтанного порядку мистецтва розглянута на основі дослідження Пола Кантора і Стівена Кокса, а також наукової розвідки Троя Кемпліна. Проаналізовано арт-ринок як простір циркуляції ідей та смислів і функціонування мистецтва для задоволення інтересів численних суб'єктів (художні галереї, художні ярмарки, бієнале, митці, експерти, колекціонери, арт-дилери). Виявлено причину зростання ролі арт-ринку у ХХ–ХХІ століттях, яка зумовлена особливістю сучасного мистецтва і потребою нового простору його функціонування. Сучасний арт-ринок відповідає ідеї спонтанного порядку як організаційними умовами, так і природою сучасного мистецтва. Виявлено необхідність поступової переорієнтації зі «свідомого порядку», в рамках якого творча діяльність регулювалась через гільдії, художні академії, офіційні галереї, до спонтанного порядку. Обґрунтовано потенціал застосування концепції спонтанного порядку в контексті вивчення арт-ринку як ціннісно-сміслового простору. Такий підхід дає змогу нової інтерпретації арт-ринку, який розглядається у вітчизняній науковій думці в контексті економічної науки (наприклад, ціноутворення), в першу чергу, з урахуванням смислів і цінностей, що виникають під час актуалізації мистецтва завдяки можливостям арт-ринку. Тому одним з призначень сучасного арт-ринку визначено демонстрацію, обговорення і надання сенсу творам мистецтва. Доведено, що наразі ці процеси здійснюються без втручання і централізованого регулювання (як це було б в рамках концепції «свідомого порядку»), адже однією з основ арт-ринку можна розглядати спонтанний порядок, який є суттєвою силою ринкового потенціалу і певним чином відповідає природі мистецтва. Саме це заперечує будь-яке навмисне втручання.

Ключові слова: арт-ринок, спонтанний порядок, мистецтво, творчість, актуалізація, художні цінності, смісловий простір.

Постановка проблеми... Протягом тривалого часу дослідницький інтерес до арт-ринку зводився до економічних показників і цінових рекордів, ігноруючи його культурну складову. Така ситуація обумовлена різними етапами розвитку гуманітарної науки та соціокультурної ситуації загалом, а також неоднорідністю

суб'єктів арт-ринку. На нашу думку, вивчення культури в економічній площині обмежує розуміння її можливостей як контексту розвитку сучасного мистецтва. Культурологічний підхід у вивченні арт-ринку сприяє його розгляду як смислового поля функціонування сучасного мистецтва. Арт-ринок видозмінюється спираючись не на фінансові показники, а завдяки соціокультурним змінам. Враховуючи останні тенденції (зміна поколінь колекціонерів, нові інтереси пошановувачів мистецтва та ін.) зазначимо трансформацію сутнісних аспектів арт-ринку. Таким чином, вважаємо актуальним розглянути арт-ринок як динамічний ціннісно-смиловий простір актуалізації мистецтва. На нашу, думку він створює унікальний простір взаємодії між широким колом учасників культурно-мистецького процесу, який має можливість щоразу збільшуватись завдяки проведенням нових подій (арт-ярмарки, бієнале, виставки, аукціони, кінопокази).

Арт-ринок — невіддільна складова сучасної культури, яка сформувалась внаслідок інтеграційних процесів соціально-економічної та культурно-мистецької сфер. Зазвичай у дослідженнях застосовується підхід, який спирається на перший аспект, тому художні твори визначаються виключно як товари, що функціонують відповідно до ринкових принципів. Актуалізація другого аспекту переорієнтовує зі сфери впливу економіки і сприяє зосередженню уваги на ціннісно-смиловій концептосфері, тому важливо дослідити перспективу застосування наукових теорій до арт-ринку в контексті сучасних світоглядних орієнтирів та культурно-мистецьких стратегій для розкриття нових характеристик. На жаль, в українській культурологічній думці поки відсутня спроба побудови таких концептуальних конструктів щодо арт-ринку, хоча сучасний етап його розвитку відзначається створенням не лише творів, а й художніх образів, ідей, проєктів, які «володіють евристичною цінністю і надають реальний вплив на стан художньої діяльності» (Черняєва, 2016, с. 76). Проте маємо врахувати, що нині наявна низка інструментів для прорахунку потреб і бажань споживачів (наприклад, стрімінгові платформи вивчаючи вподобання телеглядачів, мають можливість створення «ідеальних»

фільмів, такий підхід викликає критичні зауваження, серед яких набула розголосу публікація Мартіна Скорсезе). Водночас, дослідники арт-ринку стверджують, що це «...сфера агональних (змагальних) стратегій, які надають змоги утвердити те чи інше художнє явище у свідомості епохи» (Черняєва, 2016, с. 75). Тому виникає проблема вивчення особливостей створення творів мистецтва в контексті сучасної культури та вивченні характеристик арт-ринку як простору актуалізації арт-творів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... В основі нашої статті є розгляд концепції двох порядків — свідомого і спонтанного — яка розроблена в праці «Право, законодавство і свобода. Нове визначення ліберальних принципів справедливості і політичної економії» (Гайек, 2000). Ідею спонтанного порядку в культурі відображено в збірці есе «Література і економіка свободи: спонтанний порядок в культурі» (Cantor, Cox, 2010). Подальшу розробку цього напрямку продовжено у статті «Спонтанні порядки мистецтва» (Camplin, 2010, сс. 195–211). Корисним для нашого дослідження стало ознайомлення з працею польського дослідника Петра Шафруги (2018), який переосмислив концепцію в розвідці «Спонтанний порядок і політика. Застосування теорії спонтанного порядку в політичних науках». Зауважимо, що цей ідейний задум не набув широкого поширення через низку причин, серед яких виділимо можливість досить-таки широкої інтерпретації як самої ідеї, так і результатів її застосування. Також на основі аналізу українських та іноземних наукових журналів можемо засвідчити недостатню розробленість цієї концепції, особливо в контексті сучасності та дослідження феноменів культури.

Мета дослідження — проаналізувати особливості функціонування мистецтва в контексті арт-ринку другої половини ХХ – початку ХХІ століть.

Завдання дослідження:

- 1) виявити самотність створення творів мистецтва в контексті розвитку арт-ринку другої половини ХХ – початку ХХІ століть;
- 2) вивчити особливості спонтанного порядку як способу врівноваження традиційності та інноваційності у художньо-мистецькій сфері;

3) визначити арт-ринок як ціннісно-смысловий простір, який передбачає діяльність різних суб'єктів — митці, художні ярмарки, художні галереї, бієнале, колекціонери, арт-дилери, експерти та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження... Сучасний арт-ринок надає велику кількість можливостей для всіх охочих до пізнання мистецтва. Колекціонер може відвідати вподобані галереї, де його радо зустрінуть і з'явиться можливість обговорити тенденції у сфері культури й мистецтва; арт-дилери підтримують зв'язки з талановитими митцями й надійними колекціонерами; бієнале організують що два роки, збираючи зацікавлених і сприяючи формуванню нових творчих ідей. Загалом все це спрямоване на актуалізацію мистецтва — кожен візит до галереї, кожен придбаний квиток для відвідування Венеційського бієнале, кожен здобутий лот під час аукціону покликані посилити ціннісно-смысловий аспект арт-ринку — показ, обговорення і надання значення творам мистецтва. Усе означене здійснюється без штучного втручання і планового регулювання, адже однією з основ арт-ринку є ринковий потенціал, який заперечує будь-який зовнішній вплив. Ця сила йменується у філософії економіки як спонтанний порядок. Спробуємо застосувати цю базову концепцію філософії економіки під час культурологічного дослідження арт-ринку.

Спонтанний порядок — поняття, яке має тривалу історію у філософії економіки та соціології. Його витoki сягають праць давньоримських мислителів і середньовічних схоластиків. Однак незалежно від різного ступеня напрацювань, найбільший внесок у розвиток цієї ідеї належить ученим економічних дисциплін. Ідея спонтанного порядку простежується у філософа, етика, засновника сучасної економічної теорії Адама Сміта, основоположника Австрійської школи економіки Карла Менгера і яскраво втілена у життєтворчості Фрідріха Гаєка, який вважається поборником концепції, згідно з якою спонтанне співробітництво людей «створює речі, більші, ніж їхні індивідуальні розуми можуть коли-небудь зрозуміти повністю» (Хайек, 2000). Суть ідеї полягає в тому, що соціальні інститути, які забезпечують гармонійну взаємодію в суспільстві, є

результатом людських дій, а не людського задуму. Ф. Гаєк до таких інститутів відносить ринок, мову, мораль, право і гроші. «Попри враження цілеспрямованого створення цих інститутів, будь-якого індивідуального розуму забракне, щоб відтворити їх і забезпечити ефективне функціонування такої системи через наявність величезного пласта неявного знання, поширеного у всьому суспільстві» (Хайек, 2000).

Застосування концепції спонтанного порядку, на нашу думку, можна поширити й на інші явища і феномени людського життя. Дослідник Петр Шафруга (Piotr Szafruga), наприклад, зазначає: «Помітною особливістю явища спонтанного порядку є відсутність показань конкретних сфер людської діяльності, до яких воно повинно було б належати. Воно передбачає всі форми людської діяльності, де виникає питання ненавмисних ефектів. Така перспектива зумовлює те, що теорія спонтанного порядку перевершує традиційні зв'язки між окремими дисциплінами суспільних наук, такими як економіка, право або політологія» (2018, с. 7).

В основі теорії спонтанного порядку перебуває праксіологічний підхід, який сприяє інтерпретації арт-ринку з точки зору людської дії. Загальне спрямування активності уможливорює адаптацію цієї концепції й до культурно-мистецької сфери, тобто до першої складової, де «арт» має важливе значення у розвитку арт-ринку. Арт-ринок має дві рівнозначні складові — мистецтво і ринок. Якщо ідея ринку детально розроблена Ф. Гаєком, то виникає запитання: чи можна дослідити перший елемент у контексті ідей австрійського мислителя? Такий ракурс висвітлення проблеми зумовлений тим, що основою арт-ринку є «функціонування мистецтва в соціокультурній практиці сучасності» (Лысакова, 2011, с. 246).

Відзначимо, що низка дослідників вважають арт-ринок впливовим інститутом сьогодення як з економічної, так і культурно-мистецької точки зору. Прикладом може стати позиція Анастасії Лисакової: «Шалене і пристрасне споживання художньої продукції, в яке залучена маса людей по всьому світу, перетворило арт-ринок в глобальний інститут, приковує увагу і фахівців зі сфери

мистецтва, і широкої глядацької аудиторії» (2011, с. 246). Основним призначенням арт-ринку вважається презентація культурно-мистецьких творів, особливо одних з найперспективніших сучасних напрямів як contemporary art. Саме до нього прикута найбільша увага митців, колекціонерів, культурологів, мистецтвознавців, соціологів та ін. Сучасне мистецтво демонструє парадоксальність розвитку світу, реагуючи на суспільні інтереси і виклики, воно успішно поєднує різні стилі, ідеї та технології. Таке різноманіття позначається в потребі інтеграційного ціннісно-сислового простору актуалізації сучасного мистецтва. На нашу думку, цю функцію ефективно виконує арт-ринок, новий етап формування якого збігається з трансформацією мистецтва у XX столітті. Зазначимо, що ми розглядаємо арт-ринок як простір актуалізації творів мистецтва, адже всі, хто цікавиться мистецтвом, досліджує і підтримує його, мають можливість «зустрітись» під час подій і заходів, які формують унікальне комунікативне середовище арт-ринку.

Ідею розгляду спонтанного порядку в контексті сфери культури розвинули Пол Кантор і Стівен Кокс (Paul Cantor, Stephen Cox) у праці, яка присвячена економіці літератури і свободи. Підґрунтям дослідження є ринкова економіка, крізь призму якої розглянуто відомі літературні твори таких авторів, як Мігель де Сервантес, Вілла Катер, Джозеф Конрад, Чарльз Діккенс, Герберт Велз, Томас Манн та ін.

Дослідники розглядають культуру та твори мистецтва як «міметичне торжество спонтанного порядку» (Walker, 2010). Попри те, що жодний видатний літературний твір не може бути цілковито названий «спонтанним», автори детально описують те, як зовнішні ефекти, застосовуючи економічне поняття, авторського духу сприяють його натхненню й створенню художньої творчості, а також зображенню тріумфів і негараздів створених ним персонажів.

Спонтанний порядок — це врівноважений спосіб самоорганізації та творчої діяльності. Як приклад наведемо діяльність відомого українського педагога та диригента Олега Семеновича Тимошенка, який займався постійним життєвим саморозвитком і самовдосконаленням з метою розвитку українського музичного

мистецтва (Харченко, 2008). Поєднання наукової й мистецької, педагогічної й музичної діяльності в умовах творчого самовираження та професіоналізму сприяли успішному становленню багатогранної діяльності відомого культурного діяча. Такий підхід сприяв створенню унікальних творчих проєктів. Наприклад, під час роботи у капелі Південно-Західної залізниці Олег Семенович «... прагнув брати до виконання різні жанри хорової музики вітчизняної та зарубіжної класики, твори сучасних композиторів» (Пучко-Колесник, 2019, с. 106).

Розширює розуміння спонтанного порядку Трой Кемплін (Troy Camplin), який розпочинає наукову статтю «Спонтанні порядки мистецтва» з такого ракурсу: «У цей список можна було б додати і всесвітню павутину, і благодійну економіку дарування, і — що я збираюся зробити в цій статті — художній порядок (можливо радше йдеться про окремі порядки музики, літератури, візуального і всякого іншого мистецтва). Я говоритиму про те, що кожне мистецтво саме по собі є спонтанним порядком та що ми більш чітко розумітимемо історію мистецтва, витоки окремих творів і шляхи їхнього створення авторами, якщо сприйматимемо мистецтво як такий порядок» (2010, с. 196).

Дослідник, ґрунтуючись на ідеї суспільства як спонтанного порядку, формує новий рівень інтерпретації: «Кожен твір мистецтва — складний пошуковий процес, який, застосовуючи правила, ґрунтується на знанні та інтуїції художника і зростає зі зворотного зв'язку — з іншими художниками аудиторією» (Camplin, 2010, с. 197). Отже, погляди дослідника суголосні з ідеями Ф. Гаєка, де значна увага відводиться ролі знань та людській взаємодії.

Т. Кемплін вважає, що сучасне мистецтво функціонує в контексті спонтанного порядку: «У ньому немає особливого класу художників — будь-яка людина може стати художником в широкому сенсі цього слова. Таким чином, існує свобода входу і виходу. Ще й більш того — аудиторія для мистецтва зараз набагато ширша, ніж будь-коли» (2010, с. 209).

На нашу думку, contemporary art справді має взаємозв'язок зі спонтанним порядком, адже його формування відбувається всупереч ієрархіям, авторитетам

і панівним інституціям. Розгляд сучасного мистецтва свідчить про таку його особливість як відсутність лінійного взаємозв'язку причин і наслідків, зарозумілих процесів проектування й жорстких авторитарних, ієрархічних соціальних структур. «Таким чином, здається, що мистецтво стало майже ідеальним прикладом спонтанних порядків. Багато інших стихійних порядків, зокрема і економічні, насправді становлять змішані типи. Отже, вивчення мистецтв у тому вигляді, у якому вони практикуються в певний час, принесло б користь тим, хто вивчає спонтанні порядки саме тому, що вони є прикладами самого чистого типу» (Camplin, 2010, с. 209).

Однією із засад мистецтва вважається творчість, яка має важливе значення у зв'язку з невизначеністю людської діяльності. Мається на увазі неможливість передбачити розвиток культури і мистецтва, піддавши їх певним алгоритмам чи економічним, соціальним та іншим моделюванням. Творче спрямування поведінки людей, зазначає П. Шафруга, вказує, що доступ до повних знань, які гарантують можливість прогнозувати майбутні соціальні явища, неможливий (2018). Тому вважатимемо, що творче спрямування, яке живить мистецтво і презентація якого є основним призначенням арт-ринку, дає змогу його інтерпретації як динамічного смислотворчого простору, де створення нових ідей відбувається шляхом взаємодії з іншими учасниками.

Арт-ринок складається з різних спеціалізованих культурно-мистецьких закладів, подій, заходи тощо. Кожен із суб'єктів арт-ринку залучає учасників, які мають свій унікальний фах, що здобувається в результаті ґрунтовного теоретичного навчання і набуття досвіду. Наприклад, протягом тривалого часу важливим суб'єктом арт-ринку була галерея. «Парадигма така, що простір галереї перетворюється на кільце ланцюга, що опосередковує: художник — твір мистецтва — галерея — глядач (споживач)» (Шехтер, 2004, с. 167). Такі суб'єкти втілюють «певний рівень організації арт-бізнесу, що потребує від галериста значного професіоналізму та кваліфікації. У галереях, на відміну, від звичайної торгівлі, працюють професіонали-мистецтвознавці» (Черняева, 2016, с. 79).

Галерейна діяльність спрямована на достатньо вузьку аудиторію, проте від

успіху проведених виставок залежать культурно-мистецькі зміни, і в результаті участі в художніх ярмарках здійснюється загальний поступ. Таким чином, простежуємо взаємозалежність становлення одного з суб'єктів арт-ринку на культурно-мистецьку концептосферу загалом. Бієнале, наприклад, залучаючи найкращі, на думку кураторів, арт-твори, сприяють переосмисленню ідей митців у контексті різних концепцій, але, головне, формують спільний ціннісно-смысловий простір. Це відбувається в результаті актуалізації творів мистецтва завдяки його обговорення теоретиками і практикаками, широким колом громадськості. Водночас аукціони забезпечують публічне цінове визнання сучасного етапу розвитку мистецтва.

Кожна з цих подій і інституцій, які є повноцінним учасником арт-ринку, розвиваються відповідно до закономірностей власного напрямку: галереї функціонують у властивих умовах розвитку галерейної діяльності, відчиняючи двері поціновувачам мистецтва; дилери шукають можливості підтримки перевірених та встановлення нових зв'язків; освітні заклади навчають майбутніх фахівців у сфері культури та мистецтва; аукціони конкурують за увагу колекціонерів, водночас переймаючи один в одного успішний досвід, який виникає в учасників цієї агональної системи; художні ярмарки пропонують новий формат демонстрації і споглядання мистецтва. Кожен із вищезгаданих суб'єктів функціонує в умовах своєї спеціальної ролі, проте вони все одно взаємодіють у широкому контексті презентації та смислотворення мистецтва — арт-ринку.

Якби кожен учасник арт-ринку керувався «авторитетами», які регламентували діяльність, управляли, наприклад, форматом презентації галереї під час художнього ярмарку або визначали ідеї, які слід втілити під час виставки в галереї, то сучасний арт-світ був би позбавлений креативності і творчості. Виставки були б схожі, теми повторювали б одна одну, арт-твори розміщувалися б однаковим способом в однакових за розміром стелажах. Мистецтво було б одноманітним і неоригінальним, а художньо-смысловий простір його демонстрації не мав би символічної цінності. Проте арт-ринок заохочує до

спонтанності, що сприяє прояву творчої сутності художника, уможлиблює пошук незвичайних форм показу галерейної діяльності, виявлення несподіваних локацій для проведення бієнале, пропонування нових дискусійних тем для обговорення під час художніх ярмарків. Заохочування такої спонтанності для всіх учасників сфери культури і мистецтва створює унікальну форму порядку, яка становить основу ціннісно-сміслового простору арт-ринку.

Особливістю спонтанного порядку є відсутність наперед визначених зразків, моделей і регламентів, тому вважаємо його потенціал одним із визначальних засад створення унікального простору для прояву творчого потенціалу. Арт-ринок в умовах спонтанного порядку уможлиблює творення унікальних смислів і ідей, якими раніше не володіли його суб'єкти. Якщо розглядати історію мистецтва, то Т. Кемплін припускає: «Якщо спонтанні порядки виникають зі складних адаптивних соціальних систем, то мистецтво, радше за все, є одним з ранніх спонтанних порядків, що виникли в Європі в епоху Відродження, коли мистецтво відокремилася від католицької церкви і, можливо, виникло на кілька століть у Давній Греції і тривало в Римській імперії доти, поки не було підпорядковано католицькій доктрині» (2010, сс. 208-209).

Арт-ринок як смисловий простір не може розглядатись і інтерпретуватись як результат штучного впливу, тому ефективним вбачається його вивчення у взаємозв'язку з активністю суб'єктів. Арт-ринок, на нашу думку, є втіленням ідеї найкращого способу презентації культурно-мистецьких звершень у сучасних умовах і, головне, його смислотворчості. Ця ідея об'єднує зовсім різних суб'єктів, які своєю активністю і бажанням задовольнити власні інтереси, визначають новий порядок актуалізації мистецтва. Такий спонтанний порядок виявився ефективним досягненням людських зусиль і зумів утвердитись у соціокультурному просторі сьогодення.

У цьому контексті вважаємо актуальними ідеї вищезгаданого Ф. Гаєка та його авторську концепцію. Науковець запропонував, щоб всі люди мали можливість вільних дій і внесення нововведень у систему загальних правил, які застосовуватимуться для всіх. Також австрійський мислитель підкреслював

необхідність уникнення переважання одного індивіду, групи або заздалегідь визначеного рішення. Вони пов'язані один з одним за допомогою обміну знаннями та інформацією, а також забезпечують зворотний зв'язок один з одним через систему цін.

Нині є можливість створення і презентації мистецтва як на локальному, так і глобальному рівнях, таким чином формуючи арт-ринок. Цей вплив здійснюється урізноманітненням художніх практик, які виникають у контексті сучасного мистецтва, нових способів його презентації і обігу, усе це свідчить про виявлення спонтанного порядку як чинника розвитку арт-ринку.

Трансформація мистецтва у ХХ столітті, зумовивши потребу нового способу його демонстрації, доводить, що нині склались вдалі умови для спонтанного порядку. Це також впливає і на становлення сучасного арт-ринку. Спонтанність не лише визначає особливість сучасного мистецтва, сприяючи різноманіттю художніх підходів, широтою актуалізованих тем в арт-творах, а й втілюється в основі загального простору арт-ринку, де актуалізується (створення-обіг-споживання) мистецтво. Contemporary art показує відсутність обмежень, усталених зразків, правил, авторитетів, ієрархій. Саме завдяки спонтанному порядку арт-ринку формується нова перспективність створення і демонстрації непересічних арт-творів. Така спонтанність надає змоги кращого осягнення сучасності та художніх особливостей мистецтва.

У ХХ столітті акцент у мистецтві змінився з постаті митця на глядача. У суспільстві споживання знання про переживання, смислах, почуттів, бажаннях та життєвому стилі людей є важливим для оформлення художніх напрямів. Арт-ринок є простором набуття смислів та прийняття рішень щодо творів мистецтва, тому сприяють формуванню художнього смаку глядачів. Отже, феномен арт-ринку зачіпає низку соціокультурних явищ і практик. Він вплинув на форму і характер сучасного мистецтва, дозволя, а також формування художніх смаків.

Висновки.

1. Твори мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ століть відзначені своєрідністю створення та потреб функціонування, тому виникає новий етап

розвитку арт-ринку, який перетворюється з торговельного майданчика до простору актуалізації мистецтва, а також динамічного середовища обігу ідей, смислів, значень. Кожна виставка, ярмарок, аукціон створює певне уявлення про мистецтво і водночас уможлиблює краще розуміння мистецтва.

2. Розгляд мистецтва крізь призму концепції спонтанного порядку засвідчує, що нині у художньо-мистецькій сфері створено вдалі умови для поєднання традиційного та інноваційного. Таким чином створюються безперешкодні умови для ціннісно-сміслового обміну між художниками і пошанувачами мистецтва. Кожен обмін узгоджується за допомогою зворотного зв'язку з ринком (коли художник або арт-спільнота спостерігає, які твори викликають інтерес) та надання цінності (завдяки виявленню, яким творам аудиторія надається більше значення). Цей процес відбувається безконтрольно, а якщо й трапляються поодинокі випадки втручання, то такі дії приречені на осудження учасниками арт-ринку.

3. Арт-ринок об'єднує різних — митці, художні ярмарки, художні галереї, бієнале, колекціонери, арт-дилери, експерти та ін., кожен з яких має свої особливості презентації та введення в обіг мистецтва. З цієї точки зору арт-ринок ефективно розглядати крізь призму концепції спонтанного порядку, адже тоді він постає добровільною діяльністю різних вищезгаданих суб'єктів, до яких долучено тисячі учасників, кожен з яких, як було показано на прикладах вище, мають на меті власні інтереси, породжує нові цінності і смисли. Така свобода дій зумовлює унікальний порядок, який, до того ж, має приносити вигоду (як творчу, так і фінансову) всім учасникам арт-ринку.

4. Виконаний аналіз є початком культурологічного напрямку досліджень арт-ринку, проте він засвідчив, що мистецтво і сфера його актуалізації заперечує будь-які штучні конструкти. Арт-ринок, як і інші суспільні інститути, формується завдяки спонтанній взаємодії людей та жодним чином не підтримує нав'язування штучних моделей або примусу. Це не притаманно природі арт-ринку, так і його сутнісній силі, якою є мистецтво. Зазначимо, що такий погляд означений одним з основоположників ринкових принципів взаємодії, тому вважаємо доцільним

застосування базової концепції Ф. Гаєка в контексті вивчення смислового простору актуалізації мистецтва в ХХ–ХХІ століттях.

Перспективою подальших розвідок у вказаному напрямі є новий спосіб осмислення арт-ринку як ціннісно-смислового простору функціонування мистецтва. Такий підхід сприяє глибшому розумінню значень творів сучасного мистецтва і особливостей їхнього обігу, а концепція спонтанного порядку свідчить про відсутність штучних бар'єрів для під час створення творчих проектів митців.

Список використаної літератури і джерел

1. Гаєк, Ф., 2000. Право, законодавство і свобода. Нове визначення ліберальних принципів справедливості і політичної економії. Київ: Аквілон-Прес.
2. Лысакова, А. А., 2011. Парадоксы современного арт-рынка как глобального института. Известия Уральского федерального университета. Сер. 1: Проблемы образования, науки и культуры, 4, сс. 246–255.
3. Пучко-Колесник, Ю. В., 2019. Феномен учителя: хорова школа Олега Тимошенка. Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, 1(42), сс. 103–112.
4. Libertarico, 2019. Спонтанный порядок в системе права. Medium, [online]. Режим доступу: <<https://bit.ly/2AjuBV1>> [дата звернення: 02.04.2020].
5. Хайек, Ф., 2000. Индивидуализм и экономический порядок. Гуманитарный портал, [online]. Режим доступу: <<https://gtmarket.ru/library/basis/6143/6145>> [дата звернення: 11.04.2020].
6. Харченко, П., 2008. Олег Тимошенко. Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки: Мистецькі обрії, 1(10), сс. 47–52.
7. Черняева, И. В., 2016. Рынок произведений искусства в России: ключевые понятия исследования. Вестник Томского государственного университета. Культурология и искусствоведение, 4 (24), сс. 76–84.
8. Шехтер, Т. Е. ред., 2004. Художественный рынок как объект гуманитарного знания. Санкт-Петербург: СПбГУП.
9. Camplin, T., 2010. The Spontaneous Orders of the Arts. Studies in Emergent Order, 3, pp. 195–211.
10. Cantor, P. & Cox, S., 2010. Literature and the Economics of Liberty: Spontaneous Order in Culture. Auburn: Ludwig von Mises Institute.
11. Scorsese, M., 2019. I Said Marvel Movies Aren't Cinema. Let Me Explain, The New York Times, [online]. Available at: <<https://www.nytimes.com/2019/11/04/opinion/martin-scorsese-marvel.html>> [accessed: 06 April 2020].
12. Szafruga, P., 2018. Spontaniczny porządek a polityka. Zastosowanie teorii spontanicznego porządku w naukach politycznych. Kraków, AT Wydawnictwo.
13. Walker, B., 2010. Can Culture Generate Spontaneous Order? [online]. Available at: <<https://mises.org/library/can-culture-generate-spontaneous-order>> [accessed: 10 April 2020].

References

1. Hayek, F., 2000. *Pravo, zakonodavstvo i svoboda. Nove vyznachennia liberalnykh pryntsyviv spravedlyvosti i politychnoi ekonomii* [Law, legislation and freedom. A new definition of liberal principles of justice and political economy]. Kyiv: Aquilon-Press.
2. Lysakova, A. A., 2011. Paradoxes of the modern art market as a global institution. *Izvestija Ural'skogo federal'nogo universiteta*. Ser. 1: Problemy obrazovanija, nauki i kul'tury, 4, pp.246–255.

3. Puchko-Kolesnyk, Yu. V., 2019. Fenomen uchytelia: khorova shkola Oleha Tymoshenka [The phenomenon of the teacher: Oleg Timoshenko's choral school]. *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaykovskoho*, 1(42), pp. 103–112.
4. Libertarico, 2019. Spontaneous order in the legal system. *Medium*, [online]. Available at: <<https://bit.ly/2AjuBV1>> [accessed: 02 April 2020].
5. Hayek, F., 2000. *Individualism and the Economic Order*. *Gumanitarnyi portal*, [online]. Available at: <<https://bit.ly/36cRKnV>> [accessed: 11 April 2020]
6. Kharchenko, P., 2008. Oleh Tymoshenko [Oleh Tymoshenko]. *Aktualni problemy mystetskoï praktyky i mystetstvoznavchoï nauky: Mystetski obrii*, 1(10), pp. 47–52.
7. Chernyaeva, I. V., 2016. Rynok proizvedeniy iskusstva v Rossii: klyuchevyye ponyatiya issledovaniya [Art market in Russia: key research concepts]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Kul'turologija i iskusstvovedenie*, 4 (24), pp. 76–84.
8. Shekhter, T. E., 2004. *Khudozhestvennyy rynek kak ob"yekt gumanitarnogo znaniya* [Art market as an object of humanitarian knowledge]. Saint Petersburg: SPgUP.
9. Camplin, T., 2010. The Spontaneous Orders of the Arts. *Studies in Emergent Order*, 3, pp. 195–211.
10. Cantor, P. & Cox, S., 2010. *Literature and the Economics of Liberty: Spontaneous Order in Culture*. Auburn: Ludwig von Mises Institute.
11. Scorsese, M., 2019. I Said Marvel Movies Aren't Cinema. Let Me Explain, *The New York Times*, [online]. Available at: <<https://www.nytimes.com/2019/11/04/opinion/martin-scorsese-marvel.html>> [accessed: 06 April 2020].
12. Szafruga, P., 2018. *Spontaniczny porządek a polityka. Zastosowanie teorii spontanicznego porządku w naukach politycznych*. Kraków, AT Wydawnictwo.
13. Walker, B., 2010. Can Culture Generate Spontaneous Order? [online]. Available at: <<https://mises.org/library/can-culture-generate-spontaneous-order>> [accessed: 10 April 2020].

SERHII RUSAKOV

ORCID iD: 0000-0002-8494-9445

*Ph.D., Associate Professor, Doctoral Candidate,
National Academy of Culture and Arts Management,
(Kyiv, Ukraine)
globus41@ukr.net*

SPONTANEOUS ORDER OF ART FUNCTIONING IN THE ART MARKET IN THE SECOND HALF OF THE 20TH AND EARLY 21ST CENTURIES

The art market as a value-semantic space of art actualization is studied, the defining principles of which are considered through the prism of the theory of spontaneous order. This concept was proposed by Nobel Laureate in Economics Friedrich Hayek in the context of the potential of the market system development. It significantly influenced works of art presentation and circulation in the second half of the 20th and early 21st centuries. The author has introduced the basic concept of the philosophy of economics for culturological research concerning the art market. Ukrainian and foreign scientific review and analytical articles are used as sources. They contribute to a new understanding of the essence of contemporary art and art in general. The concept of spontaneous art is considered on the basis of research made by Paul Cantor and Stephen Cox, as well as scientific research by Troy Camplin. The art market was analyzed as a space for the circulation of ideas and meanings and the functioning of art to fulfill the interests of many objects (art galleries, art fairs, biennials, artists, experts, collectors, art dealers). The reason for the growing role of the art market in the 20th and 21st centuries was found, which is due to the peculiarities of contemporary art and the need for a new space for its operation. The modern art market corresponds to the idea of spontaneous order both in organizational conditions and in the nature of contemporary art. Thus, there was a need for a gradual reorientation from the "conscious order", in which creative activity was regulated through the guilds, art academies, official galleries, to a spontaneous order. The potential of application of the concept of spontaneous order in the context of studying the art market as a value-semantic space is substantiated. This approach allows a new interpretation of the art market, which

is considered in Ukrainian science in the context of economics (for example, pricing), primarily taking into account the meanings and values that arise during the actualization of art due to the possibilities of the art market. Therefore, some purposes of the modern art market are to demonstrate, to discuss and to give the meaning to works of art. It is proved that these processes are currently carried out without intervention and centralized regulation (as it would be within the concept of "conscious order"), because one of the basis of the art market can be considered as a spontaneous order, which is a significant power of market potential and in a certain way corresponds to the nature of art. This is what denies any deliberate interference.

Keywords: *art market, spontaneous order, art, creativity, actualization, artistic values, semantic space.*

Стаття надійшла до редакції 07.08.2020